Analiz

Suriyeli Sığınmacılar ve İnsani Yardım Programları: AB Fonlarının Denetimi Sorunsalı ve Çözüm Önerileri

PROF. DR. VEYSEL AYHAN

FMSC
Forced Migration Studies Centre
www.fmstudies.org

SURİYELİ SIĞINMACILAR VE İNSANİ YARDIM PROGRAMLARI:

AB FONLARININ DENETİMİ SORUNSALI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Veysel AYHAN
IMPR Başkanı & Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ankara - 2019

Giriş

Bu raporun amacı göçmenlere yönelik kullanılan uluslararası fonların kullanımında yaşanan sorunları tartışmaya açmaktır. Türkiye, yaklaşık 4 milyon sığınmacı ile dünyada zorla yerinden edinmiş en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkelerin başında gelmektedir. 2011 yılında Suriye'deki çatışmalardan kaçan kitlelerin Türkiye'ye göç etmesi sonucu uluslararası yardım kuruluşları da göçmenlere yönelik yüksek bütçeli projeleri desteklemeye başlamıştır. Özellikle Ankara ile AB arasında yaşanan tartışmalarda insani sorumluluğun paylaşımı ve AB'ye yönelik illegal göçün engellenmesi temel hedefler arasında yer almıştır. Ancak AB'nin hem fon veren hem fonu dağıtan hem de denetleyen aktör olarak sahada ana oyuncu olarak varlığını sürdürme çabası fonların kullanıma dönük bir çok sorunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bir diğer deyişle fonu veren aktörün fonun kullanımı ve denetimi de tek başına yapma girişimi, bir yandan uluslararası kuruluşlara olan güveni zedelerken diğer yandan da küresel düzeydeki insancıl göç yönetim politikasının sekteye uğramasına yol açmıştır. Bu çalışmada hesapverilebilirlik, şeffaflık, denetlenebilirlik, gözlemlenebilirlik ve fonun ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması gibi uluslararası insani yardım ilkelerinin uygulamada nasıl başarısız olduğu tezi irdelenmektedir. Bu kapsamda araştırma esnasında önemli tecrübelere sahip olduğu varsayılan AB, BM kuruluşları ve uluslararası STK'ların 2011-2020 arası dönemde birbiriyle çelişen, farklı sonuçlara yol açan veya göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan oldukça uzak bir çok projeniyi desteklendiğini öne sürmektedir.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Yönetici Özeti

Türkiye, 1980'lerde Irak ve 2011'den sonra da Suriye'de yaşanan iç savaştan göç anlamında etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Her iki ülkede yaşanan çatışmalardan kaçmak zorunda kalan milyonlarca sivil Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye'de 2021 Şubat itibariyle geçici koruma statüsünde yaklaşık 3.7 bin Suriyelinin yanı sıra uluslararası koruma statüsünde de 170 bin Afgan ve yaklaşık 150 bin de Iraklı bulunmaktadır. Öte yandan 2015 ve 2016 yıllarında ise yaklaşık bir milyon göçmenin Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine göç ettiğini de not etmek gerekir. Türkiye Suriye kriziyle birlikte transit ülke konumundan hedef ülke konuma gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin sorumluluğunu artırmasının yanı sıra uluslararası insani yardım kuruluşlarının Türkiye'ye verdiği desteği artırmasına da yol açmıştır.

Nitekim Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye göç etmesiyle birlikte, uluslararası alanda sığınmacılara yönelik insani yardım programları ve destekleri de gündeme gelmeye başlamıştır. Suriye krizi öncesi UNHCR'ın Türkiye'deki programları 10 milyon dolar civarındayken bu miktar 2016 yılında 120 milyon doları aşmıştır.[1] 2012-2015 arası dönemde Türkiye'deki kayıtlı insani yardım vakıfların sayısında ciddi artışlar yaşanmıştı. Söz konusu dönemde Mercy Corp, IMC, DRC, IRC, World Vision ve WHH gibi uluslararası insani yardım vakıfları da Türkiye'de insani operasyonlara başlamışlardı.[2]

Öte yandan Türkiye'ye yönelik uluslararası fonların artmasına yol açan en önemli faktörlerin başında ise 2015-2016 yıllarında Türkiye'den Avrupa'ya yaklaşık 1 milyon göçmenin göç etmesiydi.[3] Bir diğer deyişle AB İkinci Dünya Savaşı sonrası en büyük göçmen kriziyle karşı karşıya kalmıştır. 2016 yılında AB ülkelerine 1.204.300 kişi uluslararası koruma başvurusunda bulunmuştu. Bu rakam 2015 yılında 1.257 bin iken 2014'de ise 526 bin civarında olmuştu. 2016 yılında uluslararası koruma talebinde bulunan göçmenlerden 722.300'i Alman makamlarına başvururken 112.200'ü İtalya, 76.000'i Fransa, 49.900'ü Yunanistan ve 39.900'ü de Avusturya'da kalmıştı.[4]

---

[1] Görüşme notları, UNHCR Ankara Ofisi, 2017

[2] İçişleri Bakanlığı, "
Türkiye'de Faaliyetine İzin Verilen Yabancı STK'lar",
https://www.siviltoplum.gov.tr/turkiyede-faaliyetine-izin-verilen-yabanci-stklar

[3] See, http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean?id=83 ((accessed 19 September 2020), Also see, Zümray Kutlu-Tonak, "Endless Escape: From Syria to Turkey, Then to Europe", Studies in Ethnicity and Nationalism: Vol. 16, No. 1, 2016, pp.121-131

[4] EPRS | European Parliamentary Research Service, "Briefing EU Legislation in Progress, Reform of the Dublin system", (access
http://www.europeanmigrationlaw.eu/documents/EP-Reform-DublinSystem-Briefing.pdf"

Yüksek miktarda düzensiz göçün yaşanması AB ülkelerinde ciddi tartışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Göçün önlenmesine dönük Türkiye ile diplomatik ve siyasi görüşmelere ağırlık verilirken aynı zamanda Dublin sisteminde de değişimlere gitmek zorunda kalınmıştır.[5] Türkiye-AB görüşmelerinde temel konuların başında göçmenlere yönelik yapılan mali yardımların artırılması ve göçmenlerin Türkiye'de kalmasına dönük mekanizmaların ve sınır güvenliğinin artırılmasıydı. 2015'deki büyük göç dalgasından önce AB ülkeleri göçmenlere yönelik ciddi destekler sağlamaktan kaçınmışlardı. 2011-2015 arası dönemde Türkiye'ye sağlanan mali destek miktarı 175 milyon Avro ile sınırlı kalmıştı. Sağlanan fonun bir kısmı da uzun dönemli projeleri de kapsamaktaydı.[6] Göçmen krizinin yaşandığı 2015 sonu itibariyle AB ülkeleri politikalarını değiştirme yönünde adımlar atmak zorunda kalmışlardı. 29 Kasım 2015'de yayınlanan ortak bildiri ile AB'nin göçmenlere yönelik mali destek politikasında ciddi değişikliklere gideceği ilan edilmiştir.[7] 18 Mart 2016 Türkiye-AB Zirvesi'nde ise 3 artı 3 şeklinde toplamda 6 milyar Avroluk fonun göçmenlere yönelik gerçekleştirilecek olan projelerin finanse edilmesi için harcanması konusunda taraflar arasında bir anlaşma sağlanmıştır.[8]

Öte yandan fonun kullanımında özellikle AB Komisyonu bünyesinde faaliyet yürüten ECHO (Avrupa Birliği, Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi/ECHO) öne çıkmaktaydı. Bu kapsamda AB Mali Yardım Programı'nın insani yardım ve kalkınma faaliyetleri için toplam 6 milyar Avro'luk bütçesinin 3 milyar Avrosu 2016-2017 için diğer 3 milyar Avrosunun da 2018-2019 için kullanılması öngörülmektedir. 2016-2017 için Mali Yardım Programı kapsamında, 3 milyar Avro'luk operasyonel fon, 72 proje aracılığıyla tamamen yabancı kuruluşlar aracılığla kullanılması kapsamında taahhüt edilmiş ve sözleşmeye bağlanmış, 2.2 milyar Avro'su ödenmişti. 2018-2019 için de 1.2 milyar Avro taahhüt edilmiş ve 450 milyon Avro sözleşmeye bağlanmıştı. Her iki dilim toplandığında, 4.2 milyar Avro taahhüt edilmiş, 3.45 milyar Avro 85 proje ile sözleşmeye bağlanmış ve 2.35 milyar Avro ödendiği AB kaynakları tarafından ileri sürülmektedir.[9] Ancak bu kapsamda dikkat çeken ön önemli konu ise

---

[5] Germany recently announced that it would no longer apply the Dublin System and would instead allow Syrian refugees to apply for asylum no matter where they entered Europe (BBC Trending: Why are Syrian sending love letters to Angela Merkel?, The BBC, August 26, 2015), THE EU "COSTS" OF THE REFUGEE CRISIS Alexandra POPESCU, EUROPOLITY, vol. 10, no. 1, 2016 pp. 112

[6] Ibid., p.114

[7] Laura Batalla Adam, "EU-Turkey Relations: A Necessary but Uncertain Deal", Pp.5-6

[8] European Council, EU-Turkey Statement, 18 March 2016, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/ (access 10 August 2020)

[9] AB Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Hakkında , http://echo.info.tr/, Son güncelleme – 19.02.2021

sözleşme yapılan aktörlerin önemli bir kısmının Türkiye dışı yabancı kuruluşlar olduğudur.[10]

Bu kapsamda Türkiye'deki birçok sivil toplum kuruluşu 2015 yılından itibaren sorumluluğun paylaşılması ilkesini destekledikleri ancak aynı aktörün hem fon sağlayan hem dağıtan hem uygulayan hem de denetleyen ve hesep veren kuruluş olmasının ciddi sorunlara yol açtığını dikkat çekmektedir.

Bir diğer deyişle 2016-2020 arası dönemde Türkiye AB kaynaklı taahhüt edilen uluslararası fon miktarı 6 milyar Avro'udr. Söz konusu fonun yanı sıra Uluslararası STK'ların (I-NGO) yanı sıra DFID, PRM veya JIKA gibi kuruluşlarında fon desteği verdiği belirtmek gerekir. Dolayısıyla yıllık 1 milyar dolardan büyük uluslararası fonların Türkiye'deki göçmenlere yönelik harcandığı ifade edilmektedir. Ancak söz konusu yüksek bütçelerin kısa sürede kullanılmasına karşın hesapverilebilirlik, gözlemlenebilirlik, kaynakların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ve/veya faydalanıcılarının memnuniyetinin ölçülmesi gibi konularda uluslararası fon sağlayıcı kuruluşların bir mekanizma kuramadıkları dikkat çekmektedir. Uluslararası fonların denetimsiz harcanması sonucu fonların amaç dışı kullanımından farklı talepleri karşılamak için harcanmasına kadar oldukça geniş bir zeminde kullanımı gerçekleşmiştir. Bu bağlamda kamu kuruluşlarının da koordinasyon ve bilgi eksikliğinden kaynaklı süreci iyi yönetemediğini de belirtmekte yarar vardır.

Türkiye dünyaya örnek teşkil edecek bir göç yönetimi ortaya koyarken başta BM kuruluşları olmak üzere yabancı STK'ların keyfi ve denetimsiz proje ve programlar yürütmesi sonucu yüzbinlerce ihtiyaç sahibi uluslararası destekten mahrum kalırken aynı zamanda Batıya göç etmek isteyenlerin sayısında da düzenli olarak bir artışın olmasına yol açmıştır.

---

[10] ECHO sayfasında EK-1 olarak sunulan "Türkiye'deki Mülteciler için AB Mali Yardım Programı Taahhüt edilen / karar verilen, sözleşmeye bağlanan ve ödemeleri yapılan projelerin liste ", http://echo.info.tr/, Son güncelleme – 19.02.2021

ULUSLARARASI AKTÖRLERİN İNSANİ PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

TEMEL İLKELER VE PRENSİPLERİ

Uluslararası Aktörlerin İnsani Projelerinin Değerlendirilmesi: Temel İlkeler ve Prensipleri

Uluslararası kuruluşlar Türkiye'de koruma altında bulunan kişi ve gruplara yönelik birçok alanda faaliyetlerde bulunmaktadır. Doğrudan mobil servis ve hizmet üreten projelerin yanı sıra toplum merkezli projelerin de sahada yürütüldüğü dikkat çekmektedir. Bundan dolayı projenin belli sorulara ve etkilere cevap vermesi amaçlanmıştır.

Bu kapsamda etki analizleri kendi içinde şu ayrıştırmalar dikkat alınarak gerçekleştirilecektir.

a. Toplum merkezli ve ağırlıklı olarak fiziksel bir mekanda yürütülen projeler

b. Koruma politikaları içerikli hem mekansal hem de mobil şekilde yürütülen karma projeler

c. İdari ofis dışında, toplumla iç içe yürütülen projeler

d. Kamu tarafından işletilen alanlarda gerçekleştirilen projeler

e. Dağıtım içerikli projeler

f. E voucher, E Card, Kızılay Kart şeklinde nakit ve/veya akdi destek projeleri

Bunların yanı sıra projeleri programsal düzeyde de irdelemek mümkündür. Koruma-Himaye, kamu hizmetlerine ve servislerine erişim, güçlendirme ve farkındalık yaratma projeleri, ekonomik anlamda gelir getirici projeler, sağlık alanında hem erişim hem de hizmet içerikli projeler, çocuk, yaşlı, engelli ve/veya kadınlara yönelik güçlendirme, NFI ve NFI dışı dağıtım projeleri, istihdama ağırlıklı projeler, alt yapı projeleri, koruma ve erişim projeleri, psikososyal güçlendirme ve farkındalık yaratma projeleri, teknik ve mesleki eğitim programlar.

Öte yandan projeler ülkeden ülkeye değişim göstermektedir. Türkiye gibi gelişmiş ülkelerde uygulanan projeler ile Almanya ve Sudan'da uygulanacak programlar arasında farklılık, ülkelerin fiziki güçleri, mevcut ve olası ihtiyaçları ve göçmen olarak gelen ve sığınma talep eden kesimlerin niteliği belli ölçülerde rol oynayabilir.

Projelerin etki analizlerinin değerlendirilmesinde şu noktalara dikkat çekilmesinde yarar vardır.

1. Fiziksel Kapasite'nin Projenin Uygulanabilirliği ve Uygunluğuna Etkisi

Proje kapsamında kullanılan, hizmet ve servislerin üretildiği fiziki mekanın projenin hedef ve amaçları ile kullanıcıların kullanımına uygunluğunun değerlendirilmesi.

a) Proje kapsamında kullanılan mekanların, projenin uygulanmasına uygunluğu, projede hedeflenen servis ve hizmetlerin kullanılan alanla ilişkisi, fiziki mekanın yararlanıcılar üzerindeki olumlu ve/veya olumsuz etkisi, alan seçiminde yerel otoritelerle işbirliği düzeyi, mevzuata uygunluk kriterleri dikkate alınmak zorundadır. Türkiye'de mevzuat alanında fiziki mekanların kullanımı açık belirtilmiş olmasına karşın, yabancı STK'ların mevzuata uygunluğu dikkate almaması sonucu, sığınmacı ve mültecilere sunulan hizmet kalitesi oldukça düşük kalmıştır. Örneğin, Çocuk Dostu Alan adı altında açılan birçok merkezin, çocukların sağlığı ve psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı saha çalışmalarında ortaya çıkan bir olgu olmuştur.

b) Yakın çevrede benzer hizmetler üreten merkezlerin durumu da programın başarısı ve ihtiyaçların karşılanması açısından önemlidir. Bu kapsamda yerel ihtiyaçların üstünde açılan merkezlerin, kaynak ve zaman israfına yol açmanın ötesinde, farklı bölgelerde süren mağduriyetlerin daha da artmasına yol açabilme durumu ortaya çıkmaktadır.

c) İhtiyaç sahiplerinin temel gereksinimleri ve projenin buna cevap verebilme durumu da önemlidir. Bu kapsamda sığınmacıların bulunduğu bölge ve mekana uygun programların yürütülmesi ile programa katılım arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin, çocuk oranın yüksek olduğu bir mekanda yürütülecek programlarda çocuk ve kadınlara özgü program ve güçlendirme çalışmasının yapılmasında yarar vardır.

d) Merkez binada olması gereken temel malzemelerin durumu, ilk yardım malzemeler, ihtiyaçların karşılanmasına uygun ekipmanların olmasında yarar vardır. Yaşam becerileri artırma adı altında verilen programların önemli bir kısmında seçilen mekanların, programın başarılı bir şekilde yürütülmesi için yeterli olmadığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda özellikle kamunun yabancı STK'ların yürütmüş olduğu livelihood programlarının, programsal değil mekansal düzeyde de uygunluk açısından irdelemesinde yarar vardır.

e) Merkezde aktivite ve idari kısımlar arasındaki ayrımlar, yararlanıcıların hizmet alınan ve/veya hizmet sağlanan alanın, diğer birimlerle iç içe geçmişlik durumu gözden geçirmesi gerekmektedir. Yabancı STK'lar

açısından bakıldığında idari ve program kısımlarının aynı fiziki mekanda yürütüldüğü durumların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bazen kültürel bazen de finansal nedenlerle iç içe geçmiş mekanlarda yer alan birimler, hizmetlerin kalitesi ve katılımcı sayısına olumsuz etki etmektedir. Örneğin Kadın Dostu Alan programlarının yürütüldüğü mekanlara finans, veya logistik birimlerinin de yer alması, kadınların projeye katılımını olumsuz etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bundan dolayı kamuotoritelerinin düzenli olarak programları yerinde gözlemlemesinde yarar vardır.

f) Kullanılan alanın güvenlik durumu da önemlidir. Özellikle mekana erişim, mekanın bulunduğu bölgede hizmetlerin güvenli bir şekilde yürütülmesi, hizmet sonrası katılımcıların güvenli bir şekilde ev/işe ulaşımlarının olmasında yarar vardır.

g) Hizmet sunulan oda veya birimlerin, katılımcı sayısı, cinsiyeti ve yaşına uygunluğunun değerlendirilmesi. Türkiye giib gelişmiş ülkelerde mevzuatlarda hizmet sunulan fiziki mekan ile katılımcı sayısı konusunda açık düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak Türkiye'ye dışarıdan gelen yabancı STK'lar çoğu zaman insani ihtiyaçlar, yetersiz bilgi edinme ve aciliyet gibi söylemlerle fiziki mekan ile katılımcılar arasındaki ilişkiyi göz ardı etmektedirler. Oysa bu durum hem programın başarısını hem de katılımcıların güvenlik ve sağlığını doğrudan etkileyecek bir durumdur.

2. Proje Programlama

Programlama kısmında projenin yürütülmesi döngüsü, projenin programlanması, proje kapsamında kurulan, oluşturulan birimlerin, bölümlerin projenin nihai hedefleriyle uygunluğu oldukça önemli olmaktadır. Bu kapsamda bir projenin nihai hedefi, bazen yararlancı olarak adlandırılan kişi, kesim ve/veya grupların projede öngörülen ihtiyaçlarının karşılaması veya arzulanan düzeyde yararlancıların davranışlarında değişiklik yaratabilme durumuyla ilişkili olabilir. Programlamanın başlangıç noktasını projenin amacı oluşturmaktadır. Akademik düzeyde farklı tartışamala olsa da programlar tümden gelim yöntemi ile dizayn edilmesinde yarar vardır. Böylelikle programada boşluk bırakılmadan tüm ara ugyulamalar öngörülen bütünün bir parçası olarak oluşturulabilir. Bu kapsamda;

a) Yürütülen programların ve üretilen hizmetlerin içeriği, zamanlama, programın kapsamı, konusu ve yürütülme düzeninin açık, şeffaf, hesapvereebilir, gözetilebilir, risk unsurlarını dikkate almış, alternatif uygulamaları ortaya koyabilmiş olması gerekir. Özellikle program yürütülürken öngörü-

len ve öngörülemeyen risk unsurlarının ciddi şekilde programın zayıf ve güçlü yanları alt başlığında dikkate alınmasında yarar vardır.

b) Yürütülen programlardaki etkinliklerin, aktivitelerin programın amaç ve hedefleriyle uygun olması gerekmektedir. Tümden gelim yöntemi bütüncül bir programın oluşturulmasında önemli bir teorik geri plan sunmaktadır. Bundan dolayı projenin programlanması aynı zamanda yürütülen aktivitelerin öngörülen amaç ve hedeflere ulaşılmasına yol açması gerekir.

c) Aktivite ve etkinlik planlaması, kullanılan metodoloji, materyal, yararlanıcıların sosyal, çinsiyet, yaş vs uygunluğu da programlarda dikkate alınması gerekilen bir diğer önemli unsur. Özellikle yabancı STK'ların gerçekleştirdiği aktivitelerde yerelleşme olgusunu dikkate almamaları sonucu kültürel düzeyde yararlanıcıların eleştirel bir yaklaşım içerisinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Bunan dolayı yabancı STK'ların yürüttüğü etkinlik ve aktivitelerde yerel danışmanların kültürel hassasiyetleri dikkate alacak değişiklikler yapabilme durumlarının olması gerekir. Bu noktada kullanılan materyallerin de program hedef ve çıktılarına uygun olması gerekir.

d) Programların hesapverebilir, gözlemlenebilir ve denetlenebilir olması gerekir. Bunun için programların her aşamasında yürütücülerin ve bağımsız gözlemcilerin programa yönelik gözlemleme de bulunabilecek durumda olması gerekir. Gözlemlerin sonucu programlarında yararlanıcıların ve bölgenin koşullarına ve ihtiyacına cevap vermediği güçlü bir şekilde ortaya çıkmışsa, programda değişiklik yapabilecek altenatif planların olması gerekir.

e) Programlarda (life skill, Psiko-sosyal, Gelişim, Eğitim vs.) uygulanan müfredat ve bunun insani alandaki prensiplerle uygunluğu da oldukça önemlidir. Özellikle Türkiye'de bu alanlara yönelik önemli bir mevzuat ve uygulama bulunmasına karşın, yabancı STK'ların gelişmemiş ülkelerdeki uygulamalarını ülkeye transfer ettiği dikkat çekmektedir. Bu durum programın kalitesini düşürdüğü gibi, sığınmacıların daha da dezavantajlı durumuna düşmesine yol açabilir. Böylelikle yürütülen programların sonucunda istenilen hedeflere ulaşmak bir yanda, sığınmacılara ikincil bir travma yaratma durumu da ortaya çıkmaktadır. Bunun için ilgili kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının yabancı STK'ların yürütmüş olduğu programlara üçüncü taraf olarak katılımın ve gözetiminin sağlanması gerektiğini ifade etmek gerekir.

f) Programların yürütülmesinden sorumlu kişilerin ve uygulamacıların

yetkinlik durumları, sertifikasyonları ve bunun mevzuata uygunluğu bir diğer sorunlu alandır. Bazen dil kurslarında herhangi bir sertifikasyonu olmayan kişiler tarafından kursların düzenlendiğine tanık olunmaktadır. Bunlar nispeten aşılabilecek durumlar iken psiko sosyal ve travma tedavisinde konuya uzman olmayan kişilerin bir-kaç aylık kurum içi eğitim sonucunda aldıkları sertifika ile doğrudan sığınmacılara yönelik programları uyguladıkları dikkat çekmektedir. Özellikle yabancı STK'ların bu konuda ciddi eksiklikleri bulunmaktadır. Türkiye'de hangi alanlarda hangi kesimlerin uygulamacı olacağı mevzuat açısından açık olmasına karşın, yabancı STK'ların söz konusu mevzuatı bilmedikleri veya dikkate almadıkları sıkça rastlanan bir durumdur. Kamunun da denetim ve gözetleme sorumluluğundan kaçınması veya olaya hayırseverlik açısından yaklaşım göstermesi sahada boşluk oluşmasına yol açmıştır. Ancak her iki durum da doğrudan yararlanıcıların olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Örneğin, iki aylık bir kurum içi eğitim sonrası yabancı STK'nın psiko sosyal projelerinde uygulamacı olarak yer alan bir kişinin doğrudan hizmet üretmeye yöneltilmesi, ileri de telafisi mümkün olmayan durumların ortaya çıkmasına yol açtığı gibi, yerel hukuka saygı ilkesinin de uygulanmaması durumu ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı program uygulayıcıların, programı uygulayacak yeterliliğe sahip olduğunun kamu ve ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından dikkate alınması gerekir.

g) Gözlem, değerlendirme birimleri, ve raporlamanın düzenliliği, kişisel bilgilerin korunması, sistemlerin yerel ve uluslararası standartlara uygunluğu da programların başarısı için önemlidir. Düzenli raporlamalarla hem yararlanıcıların hem de uygulayıcıların başarıları ölçülebilir. Ancak bunun üçüncü bir taraf veya kamu eliyle yürütülmesi çok daha iyi sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilir.

3) Karar verme/Yönetim Mekanizması

Uluslararası ve ulusal projelerde projenin uygulanması sürecinde yararlanıcıların, program, program yürütücüleri ve yürütücülerin yeterliği ve programın nihai çıktıları konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda;

a) Programın uygulanması aşamasında görev alan personellerin insani alandaki yetkinliklerinin belgelenebilir, ölçülebilir ve gözetlenebilir olması gerekir. Bu konuda yabancı STK'ların ciddi şekilde hesapverebilir, gözlemlenebilir ve dışarıdan kontrol edilebilir olması gerekmektedir. Maalesef

Türkiye'de yabancı STK programlarına yönelik ciddi boşlukların olduğu görülmektedir. Bunun için ivedi olarak tek elden yönetilebilen bir mekanizmanın kurulmasında fayda vardır.

b) Departmanların ve/veya kurulan departmanların programın hedef ve amacına uygun olması gerekmektedir.

c) Etkinlik, aktivite belirleme süreçleri, karar verme süreçlerinde yararlanıcıların sürece müdahil edilme durumları; programda yararlanıcılar tarafından kurulan komitelerin, komitelerin yetki ve sorumlulukları vs. Birleşmiş Millet başta olmak üzere birçok kuruluş insani yardım çalışmalarında community-centred approaches ilkesiyle hareket etmesine karşın, bu ilkenin yabancı STK'ların projelerinde uygulama alanı bulamadığına tanık olmaktayız. Aynı şekilde ilgili kamunun da sürecin içerisinde yer almasında yarar vardır.

d) Karar verme süreçlerinde yerel otoritelere işbirliği süreçleri, işbirliği süreçlerinin projenin hedef ve amaçlarıyla uygunluğu, görüşmecilerin programlardaki pozisyonlarına uygun görüşme ve ilişki boyutlarını olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca söz konusu görüşmelerin mutlaka yazılı halinin olmasına dikkat edilmelidir.

e) Yerel otoritelerin projenin uygulanması döneminde bilgilendirilmesi ve/veya işbirliği süreçlerinde aktif bir pozisyon alması gerekir. Özellikle yabancı STK'lar açısından program öncesi gerçekleşen görüşmeler program başladıktan sonra aynı oranda gerçekleştirilmediği dikkat çekmektedir. Kamunun da bu konudaki bilgi yetersizliği, yabancı STK'ların bunu farklı şekilde doldurmalarına yol açmaktadır.

4) Etkinlik ve Aktivitelerin Gözlemlenmesi ve Risk Durumu Analizi

Türkiye'de sığınmacılara yönelik gerçekleştirilen bir çok programda risk yönetiminin dikkate alınmadığı veya risk analizinin yetersiz kaldığı dikkat çekmektedir. Özellikle yerel mevzuatın ilk başlarda ugyulanmamasından kaynaklı bir şekilde yabancı STK'ların baştaki uygulamalarını oldu bittiye dönüştürme girişimleri risk oranının yükselmesine yol açmaktadır. Örneğin 2011-2016 arası dönemde eğitim ve öğretime uygun olmayan mekanlarda yürütülen eğitim kursları, ilgili bakanlığın sürece müdahil olmasıyla durdurulmuştur. Ancak yabancı STK'lar mevzuat dışı uygulamalarını sürdürme konusunda ciddi bir lobi faaliyeti yürütmüşlerdir. Bu durum fonların askıya alınmasına kadar götürülmüş ve fon veren kuruluşlarda bu konuda pasif bir tutum içerisinde yer almışlardır. Oysaki fon veren kuru-

luşlar ilk başlatda Türkiye'deki mevzuate uygun proje başvurularını değerlendirmiş olsalarda söz konusu sorunların ortaya çıkmasını da engellemiş olacaklardır.

a) Yürütülen aktivite ve etkinliklerin ikinci travma yaratmama durumuna yönelik projeye yürütücülerinin alternatif önlem, uygulama ve stratejilere sahip olması gerekir. Ancak bu konuda ağırlıklı olarak Afrika ülkelerindeki tecrübelerini Türkiye'ye transfer etmek isteyen yabancı STK'ların zamanla kamu ve yerel STK'lar ile ciddi sorunlar yaşadığı gözlemlenmiştir.

b) Etkinliklerin gözlemlenmesi, gözlem raporlarının düzenli tutulması, ve bunların değerlendirilmesine dönük bir mekanizmanın olması oluşabilecek risklerin önceden öngörülmesine ve önlem alınmasına yol açabilir. Bunun için üçüncü taraflarında programları gözlemlemesine yol açabilecek mekanizma ve süreçleri oluşturulması gerekmektedir.

c) Proje kapsamında gerçekleştirilen programların oluşturulmasında fizibili çalışmasının tüm yönleriyle gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Bu kapsamda oluşturulacak formlar dahil bir çok çerçevenin farklı aktörlerin görüşleri alınarak oluşturulup uygulanması, risk faktörünün azaltılmasına yol açabilir. Ancak yabancı STK'ların doğrudan üçüncü dünyadakli uygulamalarını Türkiye'ye taşıma noktasındaki aceleci davranışları son 4-5 yıl içerisinde ciddi fonların heba olmasına yol açmış bulunmaktadır. Örneğin, meslek eğitimi adı altında milyonlarca dolar fon kullanılmasına karşın, 2016 yılı sonu itibariyle Türkiye'de kabul edilebilir bir meslek edinme sertifikası alan kişi sayısı 200'ü geçmemektedir. Böyle bir durumun oluşmasında maalesef kamunun yanı sıra fon veren kuruluşların da sorumsuz ve bilinçsizce fon dağıtması da etkili olmuştur. 2018'de bunun önüne geçilebilimesi için kamu ve özel teşebbüs tarafından kabul edilen sertifika şartının mutlak suretle projelerin değerlendirilmesinde yer alması gerekir.

d) Kişisel verilen tutulması ve korunmasında sahada ciddi boşluklar, belirsizlikler ve bilgi eksikliği bulunmaktadır. İlgili birimlerin bu konudaki boşluğu ortadan kaldırmak için acil eylem planını oluşturup, ilgili tüm aktörleri bilgilendirmesi gerekmektedir.

e) Fon sağlayan kuruluşların kamunun ve yerel STK'ların süreçlere katılımını ciddi şekilde sağlayacak mekanizamları geliştirmesi ve hayata geçirmesi gerekmektedir. Örneğin sığınmacı çocuk koruma programı yürüten yabancı STK'lara yönelik Aile Bakanlığı'nın önce Türkiye'deki mevzuat konusunda bilgilendirme ardından da ivedi olarak bir koordinasyon ve gözlem birimini hayata geçirmesi, koruma altında bulunan kişi ve grupların

başarılı bir şekilde himaye edilmesinde ve kaliteli bir hizmet almasına yol açacaktır.

5) Proje Personelinin Seçimi, Yetkinliği ve Sertifikasyonlarının Uygunluğu

Yabancı STK'ların yürütmekte olduğu programlarda işe alım, çalışanların yetkinliği, çalışanların kurum içi/kurum dışı eğitimleri gibi konularda projenin genel amaç ve hedefleriyle uyuşmaması durumu, yararlanıcılar açısından büyük riskler ve tehditleri de beraberinde getirmektedir. Ancak bu konuda yeterli denetimlerin olmayışından kaynaklı olarak yabancı STK'ların bu kendi lehlerine kullanma yoluna gitmektedirler. Özellikle yurt dışında kısa süreli programlarda yer alan kişilere yönelik yeterlilik sorgulamasının oluşturulması gerekmektedir. Bunun için proje çalışanlarının CV'leriyle birlikte destekleyici dökümanlarının oluşturulacak olan insani yardım koordinasyon birimi yada sorumlu kurum tarafından gözden geçirilmesi gerekir.

a) Programları yürütecek kişilerin, programları, etkinlikleri veya aktiviteleri yürütecek yetkinliğe sahip olup olmadığının araştırılması,

b) Çalışanların süresi önceden belirlenmiş psiko sosyal testler, ilk yardım eğitimi durumu, çalışanların temel insani alandaki eğitim ve tecrübelerinin doğrulanabilir belgelerde desteklenmesi

c) Çalışanların projedeki memnuniyet dereceleri

d) Proje elemanlarının seçiminde uygulanan kriterler ve süreçlerin şeffaf ve hesabverilebilirliği oldukça önemlidir.

6) Yararlanıcıların Üretilen Hizmet ve Servislerden Memnuniyet Derecesi

İnsani alanda çalışan STK'ların en önemli ilkeleri arasında şeffaflık, tarafsızlık, hesapverilebilirlik ve denetlenebilir olmalarıdır. Özellikle Batı çıkışlı STK'ların Türkiye'de faaliyet yürütürken kapasite geliştirme, kapasite artırımı, yüksek derecede tecrübe gibi savlarla saha da etkinliklerini artırmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Ancak halı hazırda STK'lar tarafından yürütülen faaliyetlere katılan, üretilen hizmetlerden yararlanan kesimlerin memnuniyet derecesini ölçen akademik ve bilimsel verilerle ortaya konmuş çalışmalar yeteri derecede bulunmamaktadır. Bu kapsamda yararlanıcıların memnuniyetlerini ölçmek için doğrudan yararlanıcılarla yüzyüze görüşmeler, odak grup toplantıları ve/veya anket çalışmalarını yü-

rütmekte fayda vardır. Bunun da üçüncü taraflarca yürütülmesi daha sağlıklı olacaktır.

a) Üretilen servislerin yararlanıcıların beklentilerini karşılama oranı

b) Proje öncesinde yararlanıcılara projenin içeriği, çerçevesi ve kapsamına yönelik bilgilendirme mekanizmaları

c) Üretilen servis ve hizmetlerin, yararlanıcıların sorunlarına kısa, orta ve/veya uzun dönemde etkisinin değerlendirilmesi. Üretilen servis ve hizmetlerin yararlanıcıların hayatlarında yarattığı etkinin, feedback yoluyla değerlendirilmesi

d) Proje yürütücülerinin yararlanıcının şahsiyet ve onurunu korumadaki hassasiyeti

e) Yararlanıcıların proje uygulayıcısı birimler ve kişilere dönük yaklaşım, değerlendirme ve eleştirileri

f) Yararlanıcıların bilgilendirilmesi ve sonrası üretilen hizmet ve servisin zaman ve mekan içerisindeki karşılanması durumu

g) Üretilen servis ve hizmetlerin özel ve genel olarak yararlanıcı/yararlanıcılar üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisi

h)Üretilen servis ve hizmetlerin özel ve genel olarak yerel toplum üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisi

i) Yararlanıcıların servis ve hizmet üreten proje birimine ve ilgili kişilerine ulaşım durumları

j) Yararlanıcılar tarafından dile getirilen sorunların ve/veya önerilerin çözülme oranları, çözülme mekanizmaları ve geri bildirim durumları

k) üretilen servis ve hizmetlerin yararlanıcıya aktarılırken veya yararlanıcıya ulaştırıldığında ve sonrasında, servisten nasıl yararlanılacağına dair bilgi paylaşım durumları

l) Yararlanıcılar daha önce bilmediği bilgi ve becerileri, servis ve hizmet sağlandıktan sonra öğrenip öğrenmediklerinin ölçülmesi

ÖRNEK OLAY ÇÖZÜMLEMELERİ: ECHO VE BM ÖRNEKLERİ

ECHO ve BM açısından bakıldığında sığınmacılara yönelik gerçekleştirilen projelerin fonlanmasında genellikle STK'nın program yürütme kapasitesini, insan kaynakları, finansal ve logistik politikalarını dikkate aldıkları belirtilmektedir. Bunların yanı sıra proje başvuruları sırasında programın yürütüleceği ülkede yasal bir birim olması, çalışma izinleri, yerel mevzuata uygunluk da talep edilenler arasında yer almaktadır. Söz konusu ön şartların karşılanması durumunda projenin desteklenmesine dönük aranan diğer şartlar ise;

- Başvurucu kuruluşun teknik kapasitesinin yeterliliği. Teknik kapasite analizi hem teorik hem de doğrudan yerinde inceleme ile gerçekleştirilebilir.
- Projenin, proje taslağında belirtilen ve/veya görsel/yazılı/sözlü bir şekilde açıklanan amaç ve hedefleriyle uygunluğu
- Proje uygulayıcısının, dönör kuruluşa sunduğu ve uygulaması kabul edilen proje anlaşmasında gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçlar, projenin fiziki uygulanma koşulu, zamanı, yeri ve projede görev alan insan kapasitesinin, projenin gerçekleştirilmesiyle uygunluğu
- Proje kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen servisler, etkinlikler ve aktivitelerin projeye uygunluğu
- Projenin uygulandığı mekanın fiziki kapasitesinin yeterliliğinin ve konumunun projenin gerçekleştirilmesine uygunluğu
- Projenin uygulanması esnasında yerel yönetimlerle projenin uygulanması esnasında yaşanan koordinasyon ve ilişki boyutu
- Projedeki insan kaynaklarının yeterlilik ve uygunluk düzeyleri

Yukarıdaki kurallar ve ilkelere bakıldığında AB ve BM gibi kuruluşların proje destek süreci ve proje seçim aşamalarının oldukça profesyonel işlediği ileri sürülebilir. Ancak Türkiye'deki uygulamalarda ciddi sorunların yaşandığı tespit edilmiştir. Nitekim hataların yaşanması belli ölçülerde kabul edilebilir olarak durmasına karşın, hataların hesap verilebilir bir yöntemle kurum içinde incelenmemesi ve üstünün örtülmesi ise ilerleyen dönemlerde daha büyük hataların yaşanmasına yol açmıştır.

Örnek vaka incelemesi-1: UNFPA 2017-2020 arası dönemde ECHO'dan Aile Bakanlığı ile işbirliği içinde SHM'lerin desteklenmesine yönelik yaklaşık 14 milyon Avro fon desteği almıştır. Yaklaşık 3 yıl süren proje kapsamında UNFPA Aile Bakanlığı yetkililerinin taleplerine rağmen ECHO ile imzaladığı proje metnini ve bütçe kalemlerini Bakanlıkla paylaşmamıştır. UNFPA'nın yaklaşık 10 milyon Avro'luk fonu Bakanlığa aktarmayıp farklı uluslararası STK ve projeleri aktardığı ileri sürülmektedir. Ayrıca proje kapsamında hedeflenen bir çok amaca da ulaşılamamıştır.

UNFPA'nın şeffaf bir şekilde hesap vermekten kaçınması fonu amaç dışı alanlarda kullanmasının etkili olduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan Bakanlığın da hem teknik ekip hem irade hem de yönetim olarak UNFPA'yı denetlemede yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Bu durumda kamunun ciddi yatırım güçü olmasına karşın, bunların hiçbirini kullanmadığı da dikkat çekmektedir. Bu kapsamda doğrudan göçmenlere ve Türk vatandaşlarına yönelik gerçekleştirilmesi gerekilen bir çok servis ve hizmetin de karşılanmadığı belirtilmektedir. Projenin başarısızlığa uğramasına karşın hem AB yetkilileri hem de UNFPA temsilcileri Bakanlıklarla ortaklık adı altında AB'den yeni fonlar almaya devam etmektedir. 2021 ve sonrası dönemler için benzer durumların yaşanmaması için, Bakanlıkların doğrudan UNFPA ile hem proje planlama hem uygulama hem de harcamaları denetleme konusunda mutlak suretle ortak bir yönetim birimi kurması gerekir. Aksi takdirde göçmenlere tahsis edilen milyonlarca Avro'nun amaç dışı kullanımı tekrar yaşanacaktır.

Yukarıdaki örnek olay açık bir şekilde Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın belirtmiş olduğu Türkiye'ye söz verilen fonların aktarılmadığını dolaylı olarak doğrulamaktadır. Öte yandan AB yetkilileri ise fonun aktarıldığını belirtmektedirler. İki taraf arasındaki fon anlaşmazlığında temel sorun esasında UNFPA gibi bir çok kuruluşun AB'den fon almasına karşın bunun yüzde kaçının doğrudan göçmenlere yönelik harcandığı konusunda yaşanan sıkıntılardır. UNFPA örneğinde görüldüğü gibi Aile Bakanlığı adına AB'den tahsil edilen 14 milyon Avro'nun ancak 4 milyonu Bakanlık koordinasyonu ile harcanırken geri kalan 10 milyon Avro ise UNFPA tarafından keyfi şekilde farklı proje veya STK desteklerine aktarılmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin ivedi olarak AB ve BM fonlarını denetleyen ve koordine eden bir üst gözlem, denetim ve koordinasyon birimini kurmasında yarar bulunmaktadır. Aksi takdirde AB kaynaklı fonların önemli bir kısmı göçmenlere ulaşmadan BM bürokrasi tarafından amaç dışı kullanımı ile heba edilebilir.

Örnek vaka incelemesi-2: 2016-2017 arası önce ECHO ardından da BMMYK uluslararası bir STK'ya Türkiye'deki hizmet ve servis sağlayıcılarının datalarını online işleyecek bir yazılım kurması anlaşması yapmışlardır. Yaklaşık 6 milyon Avro mal olan anlaşmalar 2 yılın ardından başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Projenin başarısızlıkla sonuçlanmasına karşın, ECHO ve BMMYK içinde herhangi bir iç soruşturma başlatılmamış ve konu kurum içinde kapatılmıştır. Söz konusu dönemde İçişleri Bakanlığının açık bir şekilde Türkiye'de kaydı olmayan STK'lar ile çalışılmaması kararına ECHO ve BM kuruluşları Türk mevzuatını dikkate almamışlardır. Proje başarısız olduktan sonra ne ECHO nede BMMYK Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili kurumlarına herhangi bir bilgi aktarımı yapmadı. Sonuçta göçmenler için harcanması öngörülen 6 milyon Avro heba

edilmiştir. Buna benzer çok sayıda proje örneği bulunmaktadır.

Yaralanıcılar Açısından Projenin Etki ve Yararının Değerlendirilmesi

Projelerin en temel düzeyde var olan insani ihtiyaçları karşılaması ve ona cevap verebilir olması beklenmektedir. Aksi taktirde proje insani amaç ve hedeflerden sapma olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda projelerin desteklenmesinde var olan ihtiyaçların karşılanması, dublikasyonun önlenmesi, kamu işbirliği ve projenin üçüncü taraflarca gözlem ve değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu kapsamda uluslararası standarlara bakıldığında;

- Proje kapsamında ulaşılacak yararlanıcı kitlesi, sayısı, cinsiyeti, yaş aralığı ve söz konusu kesimlerin proje sonunda hizmet ve servislerden yararlanma durumu
- Proje kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen servisler, etkinlikler ve aktivitelerin etkisinin ölçülmesi
- Proje yararlancılarının projenin çıktılarına erişim durumu,
- Projenin uygulanması esnasında kamu otoritesi, yerel STK, toplum ve organizasyonların sürece katılım düzeyleri
- Projenin uygulanması esnasında yararlanıcılar, yerel toplum, yerel otoritelerin şikayet ve öneri mekanizmasının karşılık bulma düzeyi
- Proje kapsamında üretilen hizmet ve servisten yaralanan yararlanıcıların, servis ve hizmetleri değerlendirmesi mekanizmaları
- Üretilen servis ve hizmetlerin yararlanıcıya ulaştırılmasında yaşanan olumlu/olumsuz durumların yararlanıcılar açısından değerlendirilmesi
- Projenin uygulanmasının yararlanıcıların yaşamları üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerinin yararlanıcılarla yapılacak görüşmelerle değerlendirilmesi
- Projenin yerel halk üzerindeki etkisi
- Proje öncesi ve proje sonrası yararlanıcıların hem projeye yönelik hem de proje uygulayıcısına dönük özel ve genel değerlendirmeleri
- Projenin yararlanıcıların bireysel ve grup olarak, kendi içinde ve çevresiyle olan ilişkisine etkisinin ölçülmesi

Uluslararası aktörlerce de belirtilen yukarıdaki ilkelerin uygulanması durumunda projelerin başarı şansı oldukça yüksek olacağı açıktır. Ancak maalesef yabancı kuruluşların uygulamada yukarıdaki ilkeleri dikkate almadığı dikkat çekmektedir.

Örnek vaka incelemesi-3: 2016 yılında UNICEF Hatay merkez ve İskenderun ilçesinde çocuklara yönelik 2 milyon avroya aşan bütçeye sahip bir programı destekleme kararı almıştır. Projenin ortaklık anlaşmasını yabancı STK ile imzalayan UNICEF böylelikle Hatay'da çocuk koruma ve eğitim alanında katkı sağlamayı öngörmekteydi. Ancak UNICEF projeyi destekleme kararı alırken Türkiye'deki mevzuatları dikkate almamış ve ilgili Bakanlıklara bilgi aktarımı yapmaktan kaçınmıştır. UNICEF 2016 yazında proje bütçesini ilgili STK'ya aktarmaya başlamıştır. Projenin mali olarak desteklenmesine karşın yabancı STK projenin uygulamasını mevzuatsal sorunlardan dolayı gerçekleştirememiştir. Projenin başlatılamamasına rağmen projede öngörülen kiralama ve işe alımlar ise keyfi bir şekilde UNICEF'in onayı ile gerçekleştirilmiştir. UNICEF'in düzenli olarak 1 yılı aşan süre boyunca bütçe aktarımına rağmen projenin sonunda bir çocuk bile eğitime erişim, koruma ve PSS desteği almamıştır. UNICEF başarısız bir proje yönetimi gerçekleştirmesine karşın, kamuya konu hakkında herhangi bir bilgi aktarımı yapılmadığı gibi, projenin dışarıdan denetlenmesi ve hesap verilebililik noktasında da adım atılmamış ve başarısızlık kurum içinde kapatılmıştır. Sonuç olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın belirtiği üzere Türkiye'ye verilmesi gereken fon verilmemiştir. Benzer şekilde Gençlik Bakanlığı ile ortak yürütülen bir başka projede de UNICEF alınan milyonlarca Avro'ya rağmen projede öngörülen yararlanıcılara ulaşamamıştır. UNICEF'in keyfi ve denetimsiz program yürütmesi sonucu on milyonlarca fon maalesef Türkiye-AB anlaşması kapsamında heba edilmektedir. Bundan dolayı Türkiye'nin ivedi olarak bir program koordinasyon birimi kurması gerekmektedir.

Örnek vaka incelemesi-3: 2016 yılında UNICEF Hatay merkez ve İskenderun ilçesinde çocuklara yönelik 2 milyon avroya aşan bütçeye sahip bir programı destekleme kararı almıştır. Projenin ortaklık anlaşmasını yabancı STK ile imzalayan UNICEF böylelikle Hatay'da çocuk koruma ve eğitim alanında katkı sağlamayı öngörmekteydi. Ancak UNICEF projeyi destekleme kararı alırken Türkiye'deki mevzuatları dikkate almamış ve ilgili Bakanlıklara bilgi aktarımı yapmaktan kaçınmıştır. UNICEF 2016 yazında proje bütçesini ilgili STK'ya aktarmaya başlamıştır. UNICEF'in düzenli olarak 1 yılı aşan bütçe aktarımına rağmen projenin sonunda çocuklara koruma ve eğitim desteği sağlanamamıştır. Proje 1 yılın sonunda UNICEF tarafından iptal edilmiştir. UNICEF başarısız bir proje yönetimi gerçekleştirmesine karşın, kamuya konu hakkında herhangi bir bilgi aktarımı yapılmadığı gibi, projenin dışarıdan denetlenmesi ve hesap verilebililik noktasında da adım atılmamış ve başarısızlık kurum içinde kapatılmıştır. Sonuç olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın belirtiği üzere Türkiye'ye verilmesi gereken fon verilmemiştir. UNICEF'in keyfi ve denetimsiz program yürütmesi sonucu on milyonlarca fon maalesef Türkiye-AB anlaşması kapsamında heba edilmektedir. Bundan dolayı Türkiye'nin ivedi olarak bir program koordinasyon birimi kurması gerekmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sonuç ve Değerlendirme

Göç alanında Türkiye içerisinde çalışma yürüten yabancı kuruluşların yürüttüğü insani içerikli programların etkinliği ve ihtiyaçlara cevap verebilirliği konusunda farklı tartışmaların halen dahi sürdüğü dikkat çekmektedir. Kamu kurumlarıyla koordinasyonun yanı sıra kaynakların verimli kullanılması, hesap verilebilirlik, gözlemlenebilirlik, kaynakların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ve/veya faydalanıcılarının memnuniyetinin ölçülmesi alanlarında ciddi boşluklar olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle, projelerin sahanın gerçeklerine uygunluğu, ihtiyaca cevap verebilirliği, yararlanıcılar üzerindeki etkisinin gözlemlenebilirliği, proje uygulayıcısının projenin gerekliliğini yerine getirme arzusu, kapasitesi ve alanın uygunluğu, gerçekleşen faaliyetin etkinliğinin ölçülmesi ve ihtiyaç sahipleri üzerindeki olumlu ve/veya olumsuz etkilerinin değerlendirilmesi konularında hem fon sağlayan kuruluşlara yönelik hem de uygulamacı ***STK'lara yönelik şeffaf, denetlenebilir, hesapverebilir ve gözetlenebilir*** bir mekanizmanın kurulamadığı dikkat çekmektedir.

Öte yandan göçmenlere yönelik tahsis edilen uluslararası fonların dağıtımında da ciddi bir keyfilik ve hesapvermeme durumunun yaşandığı dikkat çekmektedir. Uluslararası fon sağlayıcı kuruluşlar Türkiye'de uygulayıcı ortak seçiminde profesyonel ve ilkesel davranmak yerine keyfilik içeren bir tutum içerisinde olmuşlardır. Son 10 yılda göç alanında binlerce STK faaliyet yürütmesine karşın BM kuruluşları aynı STK'lar ile çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. Birçok başarısız projenin ortaya çıkmasına ve milyonlarca Avro'nun heba olmasına rağmen ne BM nede ECHO gibi kuruluşlar politikalarını revize etmiş veya öz eleştiri yapmışlardır. Bundan dolayı başta BM kurumları olmak üzere bazı uluslararası insani kurumların kendi başarısızlıklarını örtükleri, kamu ile işbirliğine yanaşmadıkları ve göçmen odaklı olmak yerine STK seçiciliği yaptıkları dikkat çekmektedir. Bu durum milyonlarca dolarlık AB vatandaşlarına ait vergilerin de amaç dışı harcanmasına yol açmıştır. Maalesef bunun sahada onlarca örneğine rastlamak mümkündür.

Bu kapsamda Türkiye'de yürütülen insani amaçlı program ve fonların etki analizinin ölçülebileceği mekanizmaların kamu otoriteleri ve sivil toplum örgütleri tarafından hayata geçirilmesinde ivedilikle ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü 4 milyona yakın göçmeni barındıran Türkiye Cumhuriyeti ve vatandaşlarının aynı zamanda yabancı kuruluşlara uyguladıkları programlar hakkında hesap sorma, denetleme, gözlemleme ve şeffaflık talebinde bulunma hakkı da bulunmaktadır. Ancak kamu kurumlarında yaşanan dağınıklık, Bakanlıklar ve Bakanlık içerisindeki farklı uygulamalar ve konu hakkındaki bilgisizlik sürecin doğru yönetimine maalesef engel teşkil etmektedir.

Analiz

Suriyeli Sığınmacılar ve İnsani Yardım Programları: AB Fonlarının Denetimi Sorunsalı ve Çözüm Önerileri

PROF. DR. VEYSEL AYHAN

FMSC
Forced Migration Studies Centre
www.fmstudies.org